

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

ANALYSIS OF THE STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE BEEKEEPING INDUSTRY OF THE BLACK SEA REGION

У дослідженні проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку галузі бджільництва Причорноморського регіону, що займає південну частину України. У регіоні, згідно з Планом природного районування бджіл, який затверджений Наказом Міністерства аграрної політики та УААН від 20.09.2000 № 184/82, поширена українська степова порода бджіл. В економічному відношенні впровадження у виробництво Плану породного районування і селекції бджіл є найефективнішим способом для забезпечення збільшення продуктивності пасіки, а також це забезпечує зменшення затрат часу пасічників для догляду за бджолами. Проаналізувавши динаміку виробництва меду в усіх категоріях виробників Причорноморського регіону, бачимо, що відбулося зростання, яке пов'язане з підвищенням продуктивності бджолиних колоній. Перспектива подальших досліджень полягає у поглибленому дослідженні сучасного стану, пошуку нових можливостей та шляхів вирішення проблем галузі бджільництва Причорноморського регіону.

Ключові слова: розвиток, сільське господарство, Причорноморський регіон, бджільництво, мед, потенціал, ринкова економіка, продуктивність.

В исследовании проанализированы современное состояние и тенденции развития отрасли пчеловодства Причерноморского региона, который занимает южную часть Украины. В регионе, согласно Плану природного районирования пчел, который утвержден Приказом Министерства аграрной политики и УААН от 20.09.2000 № 184/82, распространена украинская степная порода пчел. В экономическом отношении внедрение в производство данного Плана является самым эффективным способом обеспечения увеличения производительности пасеки, а также это обеспечивает уменьшение затрат времени пчеловодов для ухода за пчелами. Проанализировав динамику производства меда во всех категориях производителей Причерноморского региона, видим, что произошел рост, который связан с повышением продуктивности пчелиных колоний. Перспектива дальнейших исследований заключается в углубленном исследовании современного состояния, поиске новых возможностей и путей решения проблем отрасли пчеловодства Причерноморского региона.

Ключевые слова: развитие, сельское хозяйство, Причерноморский регион, пчеловодство, мед, потенциал, рыночная экономика, продуктивность.

УДК 332.122.5

<https://doi.org/10.32843/bses.51-27>

Чміль А.С.

аспірантка кафедри
глобальної економіки
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Chmil Alla

National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine

The study analyzes the current state and development trends of the beekeeping industry in the Black Sea region, which occupies the southern part of Ukraine. The beekeeping industry is an important component of the economy of the Black Sea region; it determines the supply volumes and the cost of the main types of food for the country's population. Beekeeping should be singled out as a strategically important branch of the Black Sea region. Beekeeping is the basis and source of sustainable development for several industries, in particular, the crop industry, since the use of bees for pollinating entomophilous agricultural plants significantly increases not only crop yields but also the nutrient content in them. In the Black Sea region, according to the Plan for Natural Zoning of Bees, which was approved by the Order of the Ministry of Agrarian Policy and UAAAS 20.09.2000 No. 184/82, the Ukrainian steppe breed of bees is widespread. The article also investigated the dynamics of honey production and the productivity of bee colonies in the Black Sea region. In the study region in 2000, there were 4.043 million bee colonies (all categories of producers). In 2018, the number of bee colonies amounted to 3.235 million bee colonies. Having analyzed the dynamics of honey production in all categories of producers of the Black Sea region, we see that in 2018, 9034.2 tons of honey were produced. This is 510 tons more than in 2000. Such an increase in honey production is associated with an increase in the productivity of bee colonies. In households, the productivity of bee colonies in 2018 reached 28 kg per family, and in agricultural enterprises - 17 kg per family. But the author's idea is that despite such an increase in the productivity and production of honey, it is necessary to pay more attention to increasing the number of bee colonies. Indeed, it is precisely the number of bee colonies and their strength that are key factors for the further development of the beekeeping industry in the Black Sea region. Prospects for further research are an in-depth study of the current state, the search for new opportunities and solutions to the problems of the beekeeping industry in the Black Sea region.

Key words: development, agriculture, the Black Sea region, beekeeping, honey, potential, the market economy, productivity.

Постановка проблеми. Причорноморський регіон має досить розвинене сільське господарство та є одним із найпродуктивніших регіонів в Україні. Він складається з Одеської, Херсонської та Миколаївської областей. До 2014 р. у складі Причорноморського регіону також була Автономна Республіка Крим. Причорноморський регіон має значні показники виробництва винограду, соняшнику, фруктів, овочів, м'яса і вовни, що становить близько 15% загального обсягу України.

Серед галузей тваринництва слід виділити бджільництво як стратегічно важливу галузь Причорноморського регіону.

Галузь бджільництва є важливим складником економіки Причорноморського регіону, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни. Бджільництво є базою та джерелом сталого розвитку для низки галузей, зокрема галузі рослинництва, оскільки використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення значно підвищує не тільки врожайність культур, а й уміст поживних речовин у них. Усе це свідчить про високий інтерес до проведення аналізу стану та тенденцій розвитку галузі бджільництва Причорноморського регіону, що зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та практичні основи ведення бджільництва досліджували Л. Бондарчук, О. Метлицька, В. Поліщук, В. Жаров, А. Черкасова та ін. Дослідження ринку продукції бджільництва та економічної ефективності її виробництва висвітлено в працях С. Бугери, В. Данкевича, П. Пивовара, О. Христиненко, С. Чехова, О. Яценко. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрних ринків в Україні розглядають такі вітчизняні вчені, як А.Д. Діброва, О.В. Жемойда, С.М. Кваша та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сучасного стану, тенденцій розвитку та основних проблем галузі бджільництва в Причорноморському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Природне районування бджіл є основою для раціонального розміщення і використання племінних ресурсів держави. Породне районування бджіл – це науково обґрунтований відбір для розведення і господарського використання в конкретних регіонах таких порід бджіл, біологічні особливості яких найкраще відповідають типовим умовам клімату і медозбору

цих регіонів, дають змогу виробляти у цих умовах значно більше продукції порівняно з іншими породами на тлі достатньої зимостійкості бджіл [1].

Як бачимо з рис. 1, згідно з Планом природного районування бджіл, який затверджений Наказом Міністерства аграрної політики та УААН від 20.09.2000 № 184/82, Одеська, Миколаївська та Харківська області використовують українську степову бджолу.

Українська степова бджола (*Apis mellifera scossimai*, або застаріла назва *Apis mellifera acervorum* Scop [2; 5]) – підвид бджіл виду Бджола медоносна. Ця порода бджіл сформувалася на території Степу та Лісостепу України. Застарілі назви: Херсонська, Південноруська [2; 5]. Саме ця порода бджіл найкраще підходить для Причорноморського регіону, оскільки вона добре нарощує силу до основного медозбору з соняшнику, гречки, садів та інших технічних та олійних культур, що запилюються бджолами. Бджоли цієї породи здатні збирати нектар на відстані 5 км від пасіки.

В економічному відношенні впровадження у виробництво Плану породного районування

Рис. 1. План природного районування бджіл

Джерело: розроблено автором на основі [1]

і селекції бджіл є найефективнішим способом забезпечення збільшення продуктивності пасіки, а також це забезпечує зменшення затрат часу пасічників для догляду за бджолами.

Серед продукції бджільництва виділяють два основні види: бджолиний віск і мед. До додаткових продуктів належать: бджолопакели, матки, пилок, маточне молочко, прополіс та підмор. Але основна користь від бджіл, на нашу думку, – запилення ентомофільних культур.

Запилення бджолами садів, ягідників, соняшнику, гречки, овочів та інших ентомофільних культур призводить до збільшення врожайності до 30%. Таким чином, прибутки від збільшення урожайності по всій Україні значно перевищують вартість меду, а також інших продуктів бджільництва. Бджоли, що запилюють сільськогосподарські рослини, приносять світовому аграрному виробництву понад 250 млрд доларів, тоді як вироблений ними мед оцінюється лише в 7–8 млрд доларів.

Причорноморський регіон славиться своїми садами та виноградниками. Садівництво поширене по всій території регіону. Серед насаджень домінують сливи, яблуні, абрикоси, груші, грецький горіх, мигдаль. Завдяки перехресному запиленню яблуневих садів число зав'язей збільшується майже у шість разів, при цьому вага яблука зростає до 30%, а врожайність – на 60%.

За насиченістю виноградниками Причорноморський регіон посідає перше місце в Україні. Велике значення для Причорноморського регіону мають ефіроолійні (коріандр, троянда, лаванда, шавлія

тощо), овочівництво (помідори, перець солодкий, цибуля тощо) та баштанні (баклажани, кабачки, гарбузи, дині та кавуни) культури. За правильного розміщення бджолиних сімей поблизу плантацій гарбузів, динь та кавунів їхня врожайність також може зростати на 60%. Для 1 га плантацій баштанних культур необхідно дві бджолиних сім'ї.

У Причорноморському регіоні в 2000 р. нараховувалося 4,043 млн бджолиних колоній (усі категорії господарств). У 2018 р. кількість бджолиних колоній становила 3,235 млн, що свідчить про значне зменшення – на 17,6%. Якщо розглядати в розрізі категорій господарств, то зменшення спостерігалось як у сільськогосподарських підприємствах (на 92%), так і в особистих селянських господарствах (на 12%).

Досліджуючи динаміку виробництва меду в Причорноморському регіоні, бачимо, що в 2018 р. було вироблено 9 034,2 т меду. Це на 510 т більше, ніж у 2000 р. За досліджуваний період рекордними роками виробництва меду були 2005–2013 рр., коли середній збір меду коливався в межах 13185–14388 т.

Найбільше зменшення виробництва меду спостерігалось у сільськогосподарських підприємствах, тоді як у фермерських господарствах, незважаючи на зменшення кількості бджолиних колоній, спостерігалось збільшення обсягів виробництва меду до 9 034,2 т.

Медова та воскова продуктивність бджолоїної колонії, ефективність її запилення та стійкість до несприятливих умов залежать від багатьох як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

Таблиця 1

Динаміка виробництва меду в Причорноморському регіоні, т

Форма господарювання	Рік								Зміна, %
	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015* р.	2016* р.	2017* р.	2018* р.		
Сільськогосподарські підприємства	358	250	128	63	55	38	46.2	12.90	
У т. ч. АР Крим	63	29	22	-	-	-	-	-	
Особисті селянські господарства	8166	13651	13416	8458	7777	9147	8988	110.06	
У т. ч. АР Крим	1776	2472	2968	-	-	-	-	-	
Всього	8524	13901	13544	8521	7832	9185	9034.2	105.98	

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Таблиця 2

Динаміка продуктивності бджолосімей у сільському господарстві Причорноморського регіону, кг/колонія

Форма господарювання	Рік								Зміна, %
	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015* р.	2016* р.	2017* р.	2018* р.		
Сільськогосподарські підприємства	9.92	15.52	13.19	13.69	13.09	11.87	17.11	172.47	
У т. ч. АР Крим	7.68	8.78	11	-	-	-	-	-	
Господарства населення	22.17	33.30	28.66	26.39	25.01	29.25	28.01	126.34	
У т. ч. АР Крим	20.18	22.88	25.01	-	-	-	-	-	
Загальна продуктивність регіону	21.08	32.63	28.35	26.21	24.84	29.07	27.92	132.44	
У т. ч. АР Крим	19.12	22.47	24.77	-	-	-	-	-	

Джерело: розроблено автором на основі [3]

До зовнішніх чинників можна віднести кліматичні і погодні мови, рослинний і тваринний світ, кормову базу, корисні та шкідливі для бджолиних колоній живі організми. Більшість із зовнішніх чинників не залежить від пасічника та потребує багато витрат. Однак ці чинники мають вагомий вплив на життєдіяльність та продуктивність бджіл.

Внутрішні чинники формуються всередині бджолоїної колонії. До них належать якість стільників, запаси корму, температурний режим (регулюється бджолами). Ці чинники можуть змінюватися пасічником, а також залежать від генотипу та породних особливостей бджіл.

На продуктивність бджолиних сімей також значний вплив мають якість матки, сила сім'ї та доступність кормової бази. Крім того, враховують такі ознаки бджіл, як нерійливість та миролюбність. За даними відомих науковців та селекціонерів у галузі бджільництва, медова продуктивність бджіл української степової породи становить 30–40 кг.

Виходячи з дослідження продуктивності бджолиних колоній української степової породи в Причорноморському регіоні, можна сказати, що спостерігається постійне нарощування продуктивності як в особистих господарствах населення, так і в сільськогосподарських підприємствах. Зростання продуктивності пов'язане із забезпеченням пасіки необхідним інвентарем, спрощенням догляду, застосуванням нових лікарських засобів для боротьби з хворобами та шкідниками бджіл.

Незважаючи на постійне зростання продуктивності, яка в 2018 р. в господарствах населення досягла майже 28 кг на колонію, це є нижче еталонних показників, які визначені для даної породи.

Більш стрімке зростання продуктивності спостерігається у сільськогосподарських підприємствах. Порівняно з 2000 р. продуктивність у 2018 р. зросла майже у два рази. Така відмінність у зростанні продуктивності пов'язана зі значними капітальними витратами на розвиток бджолиних господарств (вартістю елітних бджолиних маток, інвентаря та можливість кочування пасіки).

Висновки з проведеного дослідження. Виходячи з проведеного аналізу стану та тенденцій розвитку галузі бджільництва в Причорноморському регіоні, можна скати, що галузь бджільництва є ключовою галуззю регіону. Саме галузь бджільництва не тільки забезпечує регіон такими продуктами, як мед і віск, та надає сировину для інших галузей промисловості, а й забезпечує підвищення врожайності галузі рослинництва шляхом запилення ентомофільних культур. Згідно з Планом природного районування і селекції бджіл, у Причорноморському регіоні домінує українська степова бджола. Незважаючи на постійне зменшення бджолиних колоній у Причорноморському регіоні, виробництво меду збільшується.

Це пов'язано з тим, що продуктивність бджолиних колоній зростає завдяки застосуванню нових технологій у догляді за бджолами, більш сучасному обладнанню тощо.

Але авторська думка полягає у тому, що, попри таке збільшення продуктивності та виробництва меду, необхідно більше уваги приділяти саме нарощуванню кількості бджолиних колоній, адже саме кількість бджолиних колоній та їхня сила є ключовими чинниками для подальшого розвитку галузі бджільництва Причорноморського регіону.

Перспектива подальших досліджень полягає у вдосконаленні та поглибленому дослідженні галузі бджільництва, пошуку нових можливостей та шляхів вирішення проблем галузі бджільництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Додаток до наказу Мінагрополітики України і УААН 20.09.2000 № 184/82 «План породного районування бджіл». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-00> (дата звернення: 04.03.2020).
2. Генетичні критерії чистопородності і особливості популяційної структури бджіл української породи / О.І. Метлицька та ін. *Наукові доповіді НУБіП України*. 2012. № 1(30). URL: http://nd.nubip.edu.ua/2012_1/12moi.pdf (дата звернення: 01.03.2020).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 01.03.2020).
4. Офіційний сайт Національної академії аграрних наук України. URL: <http://naas.gov.ua/slide/bdzh-lnitstvo-ukra-ni-stan-problemi-shlyakhi-rozv-yazannya/> (дата звернення: 05.03.2020).
5. Engel Machael S. The Taxonomy of Recent and Fossil Honey Bees. *Journal of Hymenoptera Research*. 1999. № 8(2). P. 165–196. ISSN 1070-9428.

REFERENCES:

1. Dodatok do nakazu Minahropolityky Ukrainy i UAAN 20.09.2000 N 184/82 Plan porodnoho raionuvannya bdzhil URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-00> (accessed 4 March 2020).
2. Metlytska O.I., Polishchuk V.P., Holovetskyi I.I., Losiev O.M. (liutyi 2012). Henetychni kryterii chystopородnosti i osoblyvosti populiatsiinoi struktury bdzhil ukrainskoi porody. *Naukovi dopovidi NUBiP Ukrainy (ukrainskoiu)*. № 1(30). URL: http://nd.nubip.edu.ua/2012_1/12moi.pdf (accessed 1 March 2020).
3. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: www.ukrstat.gov.ua (accessed 1 March 2020).
4. Ofitsiyniy sait Natsionalnoi akademii ahrarnykh nauk Ukrainy. URL: <http://naas.gov.ua/slide/bdzh-lnitstvo-ukra-ni-stan-problemi-shlyakhi-rozv-yazannya/> (accessed 5 March 2020).
5. Engel, Machael S. (1999). The Taxonomy of Recent and Fossil Honey Bees. *Journal of Hymenoptera Research*, 8(2) (Pensoft Publishers), pp. 165–196. ISSN 1070-9428.